

14 ta' Lulju, 1988

Imhallfin: -

S.T.O. Hugh W. Harding B.A., LL.D., F.S.A., F.R.Hist.S.

- President

Onor. Wallace Ph. Gulia LL.D., B.A., B.Sc., Ph.C.,

M.A.(Admin)(Manch) D.P.A.(Lond.)

Onor. Carmelo A. Agius B.A., LL.D.

Rosaria Attard et

versus

Joseph Farrugia noe

**Appell - Petizzjoni ta' Appell - Appell Incidentali -
Aggravju - Danni - Mewt - Responsabbiltà ta' Detentur
ta' Fond ghad-Danni**

L-Atturi fittxew għal danni konsegwenti għall-mewt ta' l-awtriċi tagħhom għaliex ippretendew illi l-konvenuti kienu responsabbli għall-mewt.

Fuq punt preliminari ta' Proċedura fl-istadju ta' l-Appell, gie ritenut mill-Qorti ta' l-Appell illi l-Liġi ma tesigix li l-aggravji fl-Appell jigu enumerati, iżda f'każ ta' Appell għal riforma ta' sentenza appellata tillimita ruħha biex tgħid li l-petizzjoni għal tibdil ta' sentenza għandha tfisser wiehed wiehed għalih (distinctly) il-kapit tas-sentenza li jsir appell minnhom. Fl-għeluq tagħha għandu jingħad speċifikament u mhux b'riferenza, it-tibdil tas-sentenza li jintalab dwar kull kap. Dan ma jfissirx li għandu jkun hemm enumerazzjoni ta' l-aggravji fl-Appell.

Fuq il-mertu, l-ewwel Qorti apporzjonat ir-responsabbiltà. Il-Qorti

ta' l-Appell irriteriet illi biex detentur ta' fond ikun responsabbli għad-danni jenhtieg li jkun hemm "ordinary and reasonable use of the Highway" u għalhekk jekk wiehed jistrieħ ma' hajt ta' fond u dan icedi, ikun hemm dritt ta' danni.

Minn ezami tač-čirkostanzi kif grat il-mewt, il-Qorti ta' l-Appell sabet illi l-persuna in kwistjoni li mietet ma kinitx qed tagħmel uzu ordinarju u raġonevoli tal-gate. Giet għalhekk revokata is-sentenza ta' l-ewwel Qorti għaliex gie ritenut mill-Qorti ta' l-Appell illi l-mejta kienet gabet hi l-fatt fuqha u mhux minħabba xi negligenza tal-konvenuti.

Il-Qorti: –

Rat l-att tač-čitazzjoni pprezentat fil-Qorti tal-Kummerč li bih l-atturi wara li ppremettew li fil-15 ta' Novembru, 1977, l-awtrici ta' l-attur Pauline Attard, li kienet impjegata mad-ditta konvenuta, mietet f'incident fir-Rabat, li għalih kienet unikament responsabbli l-istess ditta konvenuta; u premess illi l-atturi b'konsegwenza diretta ta' dan l-incident soffrew danni konsistenti f'telf ta' qligħ ta' l-istess Pauline Attard; l-istess atturi talbu li dik il-Qorti: (1) tiddikjara lill-konvenut *nomine* responsabbli għall-incident fuq imsemmi tal-15 ta' Novembru, 1977, li b'rizultat tiegħy mietet Pauline Attard; (2) tillikwida d-danni rizultanti bl-opera ta' perit innominat; (3) tikkundanna lill-konvenut *nomine* jhallas id-danni hekk likwidati bl-ispejjeż, inklużi dawk ta' l-ittra ufficjali tal-31 ta' Awissu, 1978;

Rat id-dikjarazzjoni u n-nota tax-xhieda ta' l-atturi;

Rat in-nota ta' eččezzjonijiet tal-konvenut li biha eččepixxa:

“Illi d-ditta konvenuta rappresentata mill-eččipjenti ma kellha ebda tort jew htija u m'hi bl-ebda mod responsabbli għall-

incident imsemmi fiċ-ċitazzjoni, li ġara fir-Rabat fil-15 ta' Novembru, 1977 u li fih mietet Pauline Attard, l-awtrici ta' l-atturi, li kienet impjegata mad-ditta konvenuta, u li fil-ħin ta' l-incident kienet spiċċat mix-xogħol, u għalhekk id-domandi ta' l-atturi huma infondati fid-dritt u fil-fatt u għandhom jiġu rriġettati bl-ispejjeż;

Illi, kontrarjament għal dak li qegħdin jallegaw l-atturi fid-dikjarazzjoni tagħhom u kif jiġi ppruvat waqt it-trattazzjoni tal-kawża, id-ditta konvenuta rappresentata mill-eċċipjenti ma ħallsix lill-atturi d-“*damnum emergens*” iżda fuq bażi ta' turija ta' simpatija, *ex gratia* u mingħajr preġudizzju, offriet li thallas u ħallset il-kont tal-funeral ta' l-imsemmija Pauline Attard, bl-aċċettazzjoni ta' l-atturi fuq din l-istess bażi;

Salvi eċċezzjonijiet oħra;

Rat id-dikjarazzjoni u n-nota tax-xhieda tal-konvenut;

Rat is-sentenza mogħtija mill-Qorti tal-Kummerċ fis-7 ta' Novembru, 1984 li biha laqgħet it-talbiet ta' l-atturi fis-sens li ġej, u ċjoè billi ddikjarat li l-incident *de quo* ġara b'responsabbiltà ugwali tal-konvenuti *nomine* u l-awtrici ta' l-atturi, illikwidat id-danni rizultanti mill-incidenti illi għalihom huma responsabbli l-konvenuti *nomine* fis-somma ta' Lm9728 u kkundannat il-konvenut *nomine* li jħallsu lill-atturi l-imsemmija somma ta' Lm9728 bħala danni hekk illikwidati - l-ispejjeż kollha jithallsu bin-nofs bejn il-kontendenti - u dana wara li kkunsidrat:

“Illi din iċ-ċitazzjoni tirrigwarda incident li ġara r-Rabat ta' Malta bejn 12.00 a.m., u 12.30 a.m., tal-15 ta' Novembru,

1977. Pauline Attard, xebba ta' 30 sena, "waitress" fil-lukanda Verdala, tbandlet ma' rixtella tal-ħadid li l-istess lukanda kellha f'bieb go *New Street off St. Edward Street* b'rizultat li dan ir-rixtella (li kien jinfetaħ fuq ġewwa) nqala' minn mal-pilastru – ġibed miegħu biċċa mill-ħajt u lill-pilastru. Pauline Attard tghaffġet taħt ir-rixtella u tilfet hajjitha dak il-ħin stess. L-atturi huma l-eredi tad-deċujus;

Illi l-Perit fuq indikat wara li investiga l-kwistjonijiet ta' fatt u ta' dritt involuti fil-kawża, wasal għall-konklużjoni li r-responsabbiltà għall-incident *de quo* għandha tinqasam ugwalment bejn iż-żewġ naħat għaliex minn banda l-waħda r-rixtella u l-pilastru tiegħu kienu kostruwiti u mantenuti b'mod li kellhom il-"*factor of safety*" pjuttost baxx għax il-grad kienet kważi kemm kemm tibbilanċja, waqt li mill-banda l-oħra, il-mejta Pauline Attard (u l-impjegat l-ieħor imsemmi mill-Perit, u li mhux parti f'din il-kawża) ikkontribwiet għall-incident peress li ma kienx mistenni minnha li toqgħod titbandal mar-rixtella. L-għaref Perit Legali mbaġħad, għar-raġunijiet dettaljatament mogħtija fir-relazzjoni tiegħu, illikwida l-"*quantum*" tad-danni dovut mill-konvenut lill-atturi fis-somma komplessiva ta' Lm9728 (disa' telef seba' mija u tmienja u għoxrin lira);

Illi minn eżami akkurat tal-provi miġbura jidher li l-istess Perit għamel apprezzament sostanzjalment tajjeb u ġust tal-provi li ressqu l-kontendenti u applika korrettement il-prinċipji ta' dritt li jirregolaw il-każ. Għalhekk, il-Qorti, tagħmel tagħha l-konklużjonijiet peritali u dan għar-raġunijiet indikati fl-istess relazzjoni li qegħdin jiġu addottati;

Omissis;

Rat in-nota ta' l-appell tal-konvenuti Avukat Dr. Albert Manchè u Joseph Zammit Tabona fil-kwalità tagħhom premessa pprezentata fil-15 ta' Novembru, 1984;

Rat il-petizzjoni ta' l-appell ta' l-istess konvenuti pprezentata fit-30 ta' Novembru, 1984 li biha għar-raġunijiet hemm esposti talbu li din il-Qorti tirriforma s-sentenza fil-kawża fl-ismijiet fuq imsemmija mogħtija mill-Qorti tal-Kummerċ fis-7 ta' Novembru, 1984 billi (1) tikkonferma dik is-sentenza inkwantu Pauline Attard bħala awtriċi ta' l-atturi nstabet responsabbli għall-incident in kwistjoni fil-grad ta' nofs (bl-ispejjeż relattivi) u (2) tirrevokaha in kwantu l-istess sentenza sabithom responsabbli fi grad tan-nofs l-ieħor bid-danni u spejjeż relattivi u b'hekk it-talba ta' l-atturi tiġi miċħuda "in toto" bl-ispejjeż kollha taż-żewġ istanzi kontra l-atturi;

Rat ir-risposta ta' l-atturi appellati pprezentata fl-1 ta' Frar, 1985 li biha wara li rrilewaw li l-aggravji ta' l-appell m'humix enumerati kif tesigi l-ligi u wara li ssottomettew fil-meritu dwar ir-responsabbiltà ta' l-incident li huma bħall-konvenuti appellanti, iżda għal raġunijiet differenti, ma jaqblux mal-konklużjonijiet raġġunti mill-ewwel Qorti, ipprevalew ruħhom mill-appell interpost mill-konvenuti u appellaw incidentalment mid-deċiżjoni ta' l-ewwel Qorti u għar-raġunijiet hemm esposti talbu li din il-Qorti tirriforma s-sentenza tal-Qorti tal-Kummerċ tas-7 ta' Novembru, 1984 fil-kawża fl-ismijiet "Rosaria Attard et vs Joseph Farrugia nomine et" Ċitazzjoni Numru 1109/78JDC billi (1) tiċhad l-appell tal-konvenut (2) tilqa' l-appell incidental ta' l-atturi u (3) b'hekk tikkonfermaha in kwantu sabet lill-konvenuti responsabbli fi grad ta' nofs għall-incident in kwistjoni u tirrevokaha inkwantu sabet lill-awtriċi tagħhom responsabbli fi grad tan-nofs l-ieħor u b'hekk jiġu milqugħa t-talbiet attriċi

kollha, bl-ispejjeż taż-żewġ istanzi kontra l-konvenuti appellati (*sic*);

Rat ir-replika tal-konvenuti appellanti ppreżentata fl-14 ta' Frar, 1985;

Rat l-atti l-oħra kollha rilevanti u opportuni;

Semgħet lid-difensuri;

Ikkunsidrat:

Omissis;

Għandu jingħad mill-ewwel kwantu għas-sottomissjoni preliminari ta' l-atturi appellati li, kuntrarjament għal dak li qegħdin jippretendu, il-liġi ma tesigix li l-aggravji ta' l-appell jiġu enumerati iżda f'każ ta' appell għar-riforma tas-sentenza appellata (kif inhu l-każ preżenti) tillimita ruħha biex tgħid li l-petizzjoni għat-tibdil tas-sentenza għandha tfisser, wieħed wieħed għalih ("*distinctly*" fit-test Inġliż tal-liġi) il-kapi tas-sentenza li jsir ilment minnhom u fl-għeluq tagħha, għandu jingħad speċifikament u mhux b'riferenza, it-tibdil tas-sentenza li jintalab dwar kull kap. (art. 143(2), Kap. 12). Dan ma jfissirx li għandu jkun hemm xi enumerazzjoni ta' l-aggravji ta' l-appell u għalhekk is-sottomissjoni preliminari fuq imsemmija ta' l-atturi appellati qiegħda tiġi rriġettata bl-ispejjeż kontra tagħhom;

Ikkunsidrat:

L-awtur Inġliż Charlesworth "*The Law of Negligence*", tieni ediz. p. 155 – 156, jenunċja dan il-prinċipju: "*The*

obligation to maintain premises adjoining the highway so that they are not dangerous to persons using the highway extends to fences and boundary walls adjoining the highway. If a person, in the ordinary and reasonable use of the highway, leans upon or otherwise comes in contact with the fence or wall so that it gives way and he is injured, he can recover from the occupier of the premises'';

Il-Qorti taqbel ma' l-imsemmi insenjament. Biex id-detentur ta' fond ikun responsabbli għad-danni jeħtieġ li jkun hemm "*ordinary and reasonable use of the highway*" u għalhekk jekk wiehed jistrieħ ma' ħajt ta' fond u dan iċedi, ikun hemm dritt għad-danni kontra d-detentur tal-fond. Il-kliem operativi huma l-kliem "*ordinary and reasonable use*" u l-Qorti għandha tistabbilixxi ċ-ċirkostanzi partikolari ta' kull każ li jkunu wasslu għall-incident. Jekk dawn iċ-ċirkostanzi juru li kien qed isir "*ordinary and reasonable use*", allura jekk bħala konsegwenza ta' dak l-"*ordinary and reasonable use*", xi ħadd ikorri, ikun hemm lok għad-danni. Jekk għall-kuntrarju ċ-ċirkostanzi juru li ma kienx hemm dan l-użu ordinarju u raġonevoli, allura ma jkun hemm ebda dritt għad-danni;

Issa fil-każ preżenti l-provi juru li l-mejta Pauline Attard u ċertu Raymond Micallef kienu jaħdmu mal-kumpanija konvenuta. Meta spiċċaw mix-xogħol – u dan kien x'il-kwarta ta' bil-lejl – huma telgħu hdejn il-gate biex jistennew it-trasport. F'hin minnhom sija Pauline Attard kif ukoll Raymond Micallef telgħu fuq il-gate **min-naħa ta' barra**. Fil-waqt li kienu jitbandlu fuqu, il-pilastru li miegħu kien imwahnal il-gate, waqa' bil-gate fuq Pauline Attard. Jidher li Raymond Micallef li kien iżjed 'il bogħod mill-pilastru ma graġu xejn – skond il-verżjoni tiegħu huwa kien niżel mill-gate qabel ma gara l-incident biex jgħajjat

lil shabu l-oħra billi t-trasport kien wasal;

Il-Qorti a bażi ta' dawn il-provi hi tal-fehma li meta Pauline Attard u Raymond Micallef, wara li ħarġu jistennew it-trasport, telgħu min-naħa ta' barra fuq il-gate biex jitbandlu fuqu, ma kinux qegħdin jagħmlu użu ordinarju u raġonevoli tal-gate. Ma kinux qegħdin jagħmlu użu ordinarju għax il-gate ossija rixtellu huwa intiż biex jagħlaq l-entrata tal-fond sabiex in-nies ma jidhlux fih, u mhux intiż biex iservi bħala bandla. Ma kinux qegħdin jagħmlu użu raġonevoli tal-gate għaliex mhix haġa normali li wieħed jistenna li żewġ adulti jitielgħu fuq rixtellu sabiex joqogħdu jitbandlu fuqu;

Il-periti, fir-relazzjoni tagħhom, fil-waqt li waslu għall-konklużjoni li Pauline Attard u Raymond Micallef kienu kkontribwew għall-kollass tal-pilastru billi ġuvni u xebba m'għandhomx joqogħdu jitbandlu ma rixtellu "għax dan mhux xi apparat tal-logħob f'xi *playing field*", issottomettew li ma kienx hemm "*factor of safety*" qawwi f'dan il-pilastru u li kieku kien hemm dan il-*factor of safety*, it-tbandil ta' Attard u Micallef ma kien jikkaguna l-ebda danni u kwindi l-konvenuti appellanti wkoll ikkontribwew għall-incident;

Il-Qorti rriflettiet fit-tul fuq din is-sottomissjoni tal-periti iżda ma tarax li tista' taqbel magħha. Kif qegħdin jissottomettu l-periti jfisser li l-konvenuti appellanti kellhom l-obbligu li jipprevedu li jkun hemm persuni adulti, ta' ċertu toqol, li jitielgħu jitbandlu fuq ir-rixtellu u li jipprovdu għal din l-eventwalità billi jieħdu ħsieb li l-pilastru jkollu "*factor of safety*" qawwi biżżejjed għalihom;

Il-Qorti però ma tarax li l-konvenuti appellanti qatt kellhom dak l-obbligu. Il-mejta Pauline Attard u Raymond Micallef ma kellhom qatt id-dritt li jitilgħu jitbandlu fuq ir-rixtellu u għalhekk il-konvenuti appellanti ma kellhomx l-obbligu li jipprovdu għall-imsemmi użu abuziv tiegħu. L-obbligu tagħhom kien li jiehdu hsieb li jkun hemm pilastru li huwa bizzejjed b'saħħtu għall-użu ordinarju u raġonevoli tal-*gate* ossija rixtellu. Ma ġiecx ippruvat *sodisfaċentement*, *bil-fehma* tal-Qorti, li l-konvenuti appellanti naqsu minn dan l-obbligu;

Il-Qorti għalhekk hi tal-fehma li ma ġiecx ippruvat *sodisfaċentement* li dak li ġara kien dovut għal xi nuqqas da parti tal-konvenuti appellanti. Anzi l-provi juru li kieku ma sarx it-tbandil fuq ir-rixtellu, l-incident ma kienx jiġri u kien dan it-tbandil abusiv li kien il-*kawża prossima* u unika ta' dak li ġara. Il-mejta Pauline Attard ma kellhiex għalfejn titla' fuq ir-rixtellu ossija *gate* u toqghod *titbandal* fuqu. Meta telgħet fuqu biex titbandal, hija kienet qiegħda tagħmel użu abusiv tiegħu u kien dan l-użu abusiv li kkaġuna l-incident. L-eredi ta' Pauline Attard ma jistgħux, fil-fehma kkonsiderata tal-Qorti, jibbażaw azzjoni għad-danni fuq att abusiv ta' l-awtriċi tagħhom. "*Ex turpi causa non oritur actio*";

Għal dawn il-motivi l-Qorti tiddisponi miż-żewġ appelli billi (1) tichad l-appell *incidentali* magħmul mill-atturi appellati (2) tilqa' l-appell *incidentali* magħmul mill-atturi appellati (2) tilqa' l-appell *prinċipali* magħmul mill-konvenuti appellanti billi tiddikjara li l-konvenuti appellanti ma kienu bl-ebda mod responsabbli għall-incident imsemmi fiċ-ċitazzjoni u għalhekk (3) tichad *in toto*, it-talbiet ta' l-atturi. Fiċ-ċirkostanzi tal-każ (salvi l-ispejjeż għa' deċiżi kif ingħad fuq) l-ispejjeż ta' l-ewwel istanza kif ukoll tat-tieni istanza, sija dawk ta' l-appell prinċipali

kif ukoll dawk ta' l-appell inċidentali għandhom jibqgħu bla taxxa bejn il-kontendenti.
